

EEN NIET-OPGEMAAKTE STAAT VAN GOED IN PROCES IN DE RAAD VAN VLAANDEREN

In het Ancien Régime kwam de situatie waarbij één of meerdere kinderen op het ogenblik van het overlijden van een ouder nog minderjarig waren, zeer veel voor. Het overlijden van een ouder was vaak op vroege leeftijd, zodat de overblijvende ouder (snel) daarop hertrouwde, vaak met een andere weduwnaar of weduwe, en die zelf vaak ook eigen kinderen in het nieuwgevormde huisgezin meebracht. Niet altijd werden de kinderen van het ene of andere gezin daarna even gelijk behandeld.

Misbruiken hierbij, waarbij goederen uit de erfenis van de minderjarigen verdonkermaand werden, zijn wellicht de oorzaak dat reeds in de late middeleeuwen door de plaatselijke overheden een controlerend organisme werd ingericht voor het beheer van het goed van minderjarige kinderen. Al van heel oude tijden vinden we in de steden een dergelijke weeskamer of enkele schepenen die ook in het bijzonder met het wezenbeheer belast waren. Het beheer ging in hoofdzaak om de materiële goederen waarop de minderjarige, maar nog onmondige kinderen uit de erfenis van hun overleden ouder aanspraak konden maken. De weesmeesters stelden voogden aan, meestal gekozen uit de onmiddellijke mannelijke verwanten, zoals een grootvader, oom, een oudere meerderjarige gehuwde broer of soms zelfs de stiefvader. Meestal waren er twee voogden, één van vaderlijke en één van moederlijke zijde.

De administratie van de weeskamer gaf aanleiding tot allerlei documenten: registers van aanstelling of plaatsvervangende of renonciatie (het zich terug trekken) van voogden, ontvoogdingen van minderjarigen (bv. ter gelegenheid van hun huwelijk, bij indiensttreding in een religieuze gemeenschap, in het leger, enz.), weesrekeningen (waarin de voogden rekenschap aflegden van hun beheer) enz. Op zijn minst één soort document uit deze administratie is bij de genealogen wijd en zijd bekend: de staat van goed. Het was immers de eerste opdracht onder de plichten van de voogd om te voorzien in een nauwkeurige beschrijving van het vermogen van het *sterfhuis* (zoals het gezin waartoe de verweesde minderjarige kinderen behoorden, genoemd werd). De aanhef van dit document begint steevast met een gedetailleerde uiteenzetting van de gezinssituatie, wat uiteraard voor de genealogen een schat aan gegevens oplevert. Omdat voor het opmaken van de staat het uiteraard nodig was te kunnen schrijven en de waarde van goederen te kunnen taxeren, werd dit in de praktijk bijna steeds gedaan door een deelsman, een ambtenaar, die door de voogden werd aangezocht, en die dan daar ook een honorarium voor kreeg. Tot de boedelbeschrijving behoorden zowel de onroerende als roerende bezittingen, zoals huisraad, voorraden, gereed geld, maar ook alle schulden en / of nog te ontvangen bedragen die het sterfhuis aangingen. Hoewel een relatief korte tijd hiervoor voorzien was, duurde het vaak toch vele maanden, soms jaren voor de staat van goed overgebracht werd.

Alle formaliteiten en wettelijke beschikkingen betreffende de wezerij kan men terugvinden in de lokale wetboeken, de zogenaamde *costuymen* van steden en kasselrijen.

Het opmaken van een staat van goed was beslist geen goedkope aangelegenheid, zeker niet wanneer het sterfhuis vele bezittingen had, die alle moesten beschreven worden, en waarvoor de deelsman in landboeken of oudere staten van goed of weesregisters, opzoeken moest verrichten. Dat er dan ook soms gepoogd werd om aan die verplichting onder uit te komen, ligt dus in de lijn der verwachtingen.

Een dergelijk voorbeeld vonden we in een procesdossier in de Raad van Vlaanderen uit 1661 - 1662. Hoewel de staat van goed wellicht nooit werd opgemaakt, herbergt het dossier toch een schat aan genealogische informatie en brengt het tevens ook één en ander van de werkelijke praktijk rond het (al dan niet) opmaken van staten van goed aan het licht (1).

De betrokkenen

De overleden ouder die minderjarige kinderen naliet, betreft Lodewijk DONCHE, geboren wellicht te Nieuwpoort, maar gehuwd te Ieper Sint-Maarten op 17 augustus 1626 en voor de poorterij aldaar op 25 september 1626 met Joanna VAN DER BEKE, dochter van Jacob en Anna N. (2).

Hij was een zoon van Jeronimus Donche en Adriana van Thienen. Zijn ouders woonden in 1605 te Ramskapelle bij Nieuwpoort. Wellicht waren zijn ouders een kwart eeuw eerder, tijdens de godsdienstoorlogen van het platteland weggevlucht naar de besloten stad Nieuwpoort. De hele kasselrij Veurne lag er na 1580 zeer verwoest en verlaten bij. Het langzame herstel na 1590 werd nog vaak onderbroken door de raids van de geuzen vanuit de stad Oostende, die voorlopig nog aan de Spaanse reconquista weerstaan had. Aan deze onveilige periode voor het platteland kwam evenwel een einde met de belegering in 1601 en de uiteindelijke val in 1604.

Wellicht is vader Jeronimus rond deze tijd naar het platteland teruggekeerd om zijn familiebezit van vóór de oorlog terug in bedrijf te nemen. In 1576 nog was het gezin waartoe Jeronimus zelf behoorde en dat toen gelokaliseerd was in het naburige Pervijze, gerekend geworden tot de meestvermogenden van de hele kasselrij Veurne en bijgevolg in de allerhoogste klasse van een verplichte staten-lening van 1576 - 1577 getaxeerd geworden. Deze lening waarvan de uitbetaling van renten en / of terugbetaling van het geleende bedrag 200 jaar (sic) aansleepte, gaf in 1680 - 1685 aanleiding tot het opmaken van een uitgebreid (en genealogisch uitermate waardevol) verhoofdingsregister waarbij alle afstammelingen van alle oorspronkelijke ontleners over een periode van 100 jaar opgezocht werden (3).

(1) Gebruikte afkortingen :

ARA	Algemeen Rijksarchief Brussel
FC	Fonds Cordonnier, SAI
FM	Fonds Merghelynck, KBB, afd. hs.
KBB	Koninklijke Bibliotheek Brussel
RAB	Rijksarchief Brugge
RAG	Rijksarchief Gent
Rd. v. Vl.	Raad van Vlaanderen
SAI	Stadsarchief Ieper
RAG,	Raad van Vlaanderen, nrs. 14470 (dossier van de eis-ster) en 14471 (dossier van de verweerders).
- (2) F. BAUWEN, *Huwelijken stad Ieper*, deel 2, 1601 - 1650 (Ieper, 1993) en SAI, Fonds Cordonnier nr. 9, poorterij, alsook KBB, Fonds Merghelynck nr. 17, huwelijkscontracten, 2de keus, deel I. p. 143, en nr. 18 deel 18. In *Tablettes des Flandres*, Tome 9, *Généalogie des van der Beke à Ypres*, p. 111, wordt dit huwelijk volledig verkeerd gesitueerd in 1653 i.v.m. een andere Joanna van der Beke, dochter van Cornelius, zoon van Jacob. Veel waarschijnlijker is dat zij een zuster is van deze Cornelius, die ook specerijenhandelaar te Ieper was. Er komt immers in het procesdossier een Cornelius Van der Beke, broer van Anna voor.
- (3) P. DONCHE, Een staatslening uit 1576 als genealogische bron, in: *Vlaamse Stam*, 1987, pp. 555 - 558. Het verhoofdingsregister 1680 - 1685 werd in zijn geheel uitgegeven in: P. DONCHE, *Genealogieën uit het renteboek 1681 der staeten-leening 1576 - 1577* (Berchem. 1991).

Voor de afstammelingen van Jacob Donche en Maria Oudolf, die in 1576, 192 pond parisis hadden uitgeleend, vinden we over vier generaties 74 afstammelingen-varianten vermeld. Daaronder vinden we dan ook de Lodewijk Donche terug en onder zijn erfgenamen, gerechtigd in uitbetaling van renten van deze staten-lening worden twee kinderen vermeld: Jacques Donche en Elisabeth Donche, gehuwd met Gilles Dieusaert, wonend te Ieper. In enkele charters vonden we nog sporen van een andere zoon: Cornelius Donche, kannunik van het kapittel van de Sint-Maartenskerk te Ieper. Onder andere komt hij voor als voogd van zijn nichtje, Isabella Clara Dieusaert, dochter van Gillis en Elisabeth Donche (4).

Wegens het verlies van het archief van de stad Ieper na de brand die volgde op de doelgerichte beschieting van de lakenhalle op 22 november 1914, leek het er op het eerste gezicht op dat aan dit gezin nog weinig meer genealogische gegevens zouden toe te voegen zijn. Indien er ooit een staat van goed van dit gezin in het stadsarchief zou geweest zijn, zou deze toen ook verloren gegaan zijn. Van de originele stedelijke parochieregisters bleef evenmin iets bewaard, zelfs de naamindices op de dopen en begrafenissen zijn spoorloos. Enkel rest nog een naamindex op de huwelijken. Daar in komt, voor wat het gezin van Lodewijk betreft enkel zijn eigen huwelijk en dit van zijn dochter Elisabeth voor.

Het is echter het halstarrig verzet van Anna Van der Beke, de weduwe van Lodewijk Donche, om een staat van goed over te brengen bij de Ieperse weeskamer en het proces in de Raad van Vlaanderen dat daarop volgde, die ons heel wat extra gegevens opleverde: vier andere kinderen doken hierbij op, allen geestelijken. Dit verklaart uiteraard hun ontbreken in het Ieperse huwelijksregister, maar ook het ontbreken in het verhoofdingsregister van de staten-lening renten, van welke renten ze uitgesloten waren wegens hun geestelijke staat.

Maar laten we het verhaal beginnen bij het begin:

Een brief aan de Koning

Begin mei 1661 schrijft Anna van der Beke, *weduwe Lowijs Donche* een brief naar Brussel, gericht aan Zijne Majesteit de Koning (van Spanje). Zij beklagt zich erin dat zij door de heren van de wezerij voortdurend gepraamd wordt tot het maken van een staat van goed van haar overleden man (hij is op dat ogenblik reeds 8 jaar overleden). Zij heeft op dat ogenblik nog slechts één minderjarig kind. Zij voert aan dat ze een koopvrouw is, die een grote handel drijft, en in vele vreemde en ver gelegen kwartieren overal veel "uitstel" heeft (m.a.w. klanten die op krediet gekocht hebben) en dat haar de tijd ontbreekt voor het opmaken van die staat. Maar vooral vindt ze het maken ervan op zich niet geraadzaam, daar het geenszins in het voordeel van haar kind zelf is, want het opmaken *soude causeren excessive groote costen, iae oock vele interesten, want daer soude moeten gedaen sijn vele noodeloose voyagien*. Ook noemt ze zich een oudere vrouw *buyten apparentie van te (her)trouwen* en dat zij in plaats van dat haar zaken zouden verminderd zijn sinds haar weduwschap, deze integendeel voortdurend uitbreiden. Zij verklaart ook reeds vier kinderen *gesteld te hebben* (volledig opgevoed te hebben tot hun meerderjarigheid?), die het al evenmin geraadzaam vinden dat nu nog een staat van goed zou gemaakt worden. Het verzoek van de heren van de wezerij noemt ze dan ook niet meer dan een formaliteit, niet strekkende

(4) RAB, Chartres met blauw nummer, nrs. 6618, 3731 en 10100.

tot enig voordeel van haar kind, iets wat zij verklaart trouwens evenmin betwist te worden door haar kind zelf (die dan 16 jaar oud is). Zij vraagt daarom ook aan Zijne Majesteit uitzonderlijke gratie om haar te ontslaan van het maken van de staat van goed, of op zijn minst nog 4 jaar uitstel te geven.

Waaruit bestond haar handel in de stad Ieper? Dit komen we uitgebreid te weten in dit procesdossier voor de Raad van Vlaanderen, maar onafhankelijk daarvan beschikken we nog over een andere bron, namelijk een stedelijk proces dat de weduwe, kort na het overlijden van haar man aangespannen had tegen een wanbetaler. In dit proces van 24 juli 1654 tegen Mr. Olivier Boone worden de niet-betaalde leveringen geciteerd *uijt den handtbouck van wilent Lowijs Donche, nu sijne weduwe, beginnen-de primo january 1627*. Sinds 1643 had hij goederen gekocht die nog steeds niet betaald waren. Onder de geleverde goederen vinden we: kaneel, olijfolie, nagelpoeder, hollandse kaas, poedersuiker, lijnzaadmeel, honing, rijst, peper, gember, mosterdzaad, enz. Lodewijk Donche en Anna Van der Beke waren dus enkele maanden na hun huwelijk gestart met een handel in specerijen, die zijn weduwe na 27 jaar huwelijk verder zette (5).

De koninklijke raad te Brussel wees haar verzoek niet af, maar stuurde het op 19 mei 1661 door voor behandeling in de Raad van Vlaanderen, het hoogste gerechtshof gevestigd te Gent (6).

Het justitiële raderwerk treedt in aktie

Twee weken later, op 5 juni stelde Joanna van der Beke, als haar *procureur ad lites* (pleitbezorger), Sr. Joos Grietens aan om haar te verdedigen in de Raad van Vlaanderen (7). De voogd en schepenen van de stad Ieper hadden blijkbaar al een vaste procureur in de Raad van Vlaanderen, nml. Adriaen Matthijs (8).

Tien dagen later, op 15 juni, worden te Ieper talrijke attestaties genoteerd. Bastynck, de secretaris van de wezerij, attesteert dat hij vanwege de Ieperse weeskamer aan de schout een akte van veroordeling van de weduwe heeft overgemaakt betreffende het niet maken van een staat van goed (9).

Van haar zijde verzamelde de weduwe een hele reeks attestaties. Zo getuigen:

- Cornelius Donche, priester, oudere broer van het minderjarig kind, alsmede Anna van der Beke, hun maternele grootmoeder en Nikolaas Caullier, zwager, getuigen dat het enige minderjarige kind, Pieter, 16 jaar oud is en op dat ogenblik studeert

(5) SAI, Processen Kamer nr. 953.

(6) Wellicht omdat één van de partijen in dit geschil de magistraat van een stad zelf was, en de zaak dus niet door diezelfde magistraat kon beslecht worden, omdat anders de rechter ook één van de partijen zou zijn. De Raad van Vlaanderen trad o.a. ook op als een beroepshof waarbij het dan vooral aandacht had voor het onderzoek of de lokale "costuymen", keuren, ordonnantieën, etc. geëerbiedigd waren geworden, iets waar het geschil hier zeker mee te maken had. Zie: J. BUNTINX, in zijn inleiding op de *Inventaris van het Archief van de Raad van Vlaanderen* (Brussel, 1964).

(7) In het dossier van de eiser, steekt deze aanstelling (één blad), het betreft een kopie, zoals vermeld in een nota onderaan. De nota vermeldt de datum van 23 juni 1662 waarop de kopie werd gemaakt. In de tekst wordt als aanstellingsdatum van procureur Grietens, 5 juni 1662 vermeld. Dit moet uiteraard 5 juni 1661 zijn (schrijffout), gezien procureur Grietens al op 18 juni 1661 zijn eerste argumentaties indiende.

(8) die op 4 december 1657, Mr. Augustijn van Hullebusch had opgevolgd wegens diens overlijden.

(9) *overbrynghen van staet van goede . . . en tpasseren van wette(lijck) quitscheldyn(gen)*. De "kwijschelding" is een akte opgemaakt aan het einde van een voogdij, waarbij aan de voogden ontlasting gegeven wordt.

in het tweede jaar van de derde school, en met Baafmis (Sint-Bavo = 1 oktober) naar de "vierde school" zal gaan en dat hij daarna, naar alles laat uitschijnen, de religieuze staat zal aannemen, zoals reeds vier andere kinderen van de weduwe Donche, dit al gedaan hebben.

- Cornelius van der Beke, oom paterneel, attesteert hetzelfde. Hij specificeert er nog meer bij dat nog maar enkele maanden geleden, een andere zoon van de weduwe, geprotest werd in de Orde der Dominikanen te Ieper. De enige nog minderjarige zoon, Pieter, *staet naer alle apparentie te volgen sijn broeders en zusters in de religie*.

Twee broers, religieuzen, kennen we reeds: een priester en een Dominikaan. Daar er van "zusters" — in het meervoud — gesproken wordt en in de vorige verklaring vermeld werd dat vier kinderen de religieuze staat hebben aangenomen, betekent dit bijgevolg dat de twee overigen, dochters moeten zijn, en reeds religieuze op dat ogenblik.

- Jacques Donche, legt een identieke verklaring als zijn oom af. Pieter gaat op 1 oktober naar *de Poesij*. Pieter volgde dus de Latijnse school en zal het volgende jaar dus de poësisklas volgen. Naar alle waarschijnlijkheid zal dit dan wel in de Latijnse school, ingericht door de Jezuïeten, te Ieper geweest zijn en die gelegen was in de zuidwestelijke deel van de stad nabij de stadsmuren, maar ook vlakbij het klooster der Dominikanen alwaar zijn broer enige maanden tevoren ingetreden was.

Kopies van deze attestaties vinden we ook in het dossier van procureur Matthijs terug. Vreemd is wel dat de laatste attestatie geen exacte kopie is. We vernemen er extra uit dat Jacob absoluut zeker weet dat het besluit van zijn broer om religieus te worden vaststaat, omdat, zo verklaart hij, hij zelf nog in ouderlijk huis samen met zijn moeder en broer woont.

Op 22 juni 1661 verschijnt Jacob ook nog voor voogd en schepenen van Ieper om zich borg te stellen voor zijn moeder. Zijn deugdelijkheid als borgsteller werd geverifieerd door een zekere Sr. Anthonis van Costenoble. Op 6 juli worden nogmaals verklaringen afgelegd, ditmaal voor koninklijk notaris Jan van Wel te Ieper. De broers Cornelius (28 Jaar) en Jacob Donche (32 jaar), respectievelijk *Heer en Meesyer* en *Sieur* genoemd, verklaren nogmaals dat het niet geraadzaam is dat nu nog een staat van goed zou moeten gemaakt worden. Dit wordt ook bijgetreden door medecomparant Sr. Cornelius van der Beke, die hier de voogd van Pieter blijkt te zijn en die er nog aan toevoegt dat hij als voogd, zelf ook nimmer bij zijn zuster op het maken van een staat aangedrongen heeft, noch dat hij wenst dat de weeskamer dat zou doen. En ook nog Gillis Dieusart gehuwd met Elisabeth Donche, een oudere zuster van Pieter, komt een zelfde verklaring afleggen. M.a.w. de hele familie, moeder, voogd, broers en zusters, en de wees zelf zijn het dus allen roerend eens over de nuttelosheid van de hele zaak.

Het antwoord van voogd en schepenen van Ieper (procureur Matthijs, 14 juli 1662)

Tegenover een dergelijke opeenstapeling van verklaringen moet procureur Matthijs, die de schepenbank van Ieper verdedigt, wel een en ander weerwerk zien te bieden. Hij formuleert als verweerder een antwoord in 17 punten aan de eisende partij. Hij deelt mede dat reeds zes jaar eerder, op 27 juli 1655, de weduwe voor het

niet opmaken van een staat van goed veroordeeld werd, nadat ze hiervoor driemaal gedagvaard was geworden. Daar ze toen als verontschuldiging de afwezigheid van haar zoon had opgegeven (welke zoon het betrof, noch wat de reden van de afwezigheid was, wordt niet vermeld, mogelijks betrof het zoon Jacob, toen een jonge twintiger, die zich misschien in het buitenland bij andere handelaars aan het inwerken was) had ze uitstel gekregen tot 4 april 1658. Maar ook hieraan had de weduwe geen gevolg gegeven (10).

Vervolgens trekt hij de omvang van haar handel in twijfel en beweert dat zij slechts een gewone specerijenverkoopster is en in kleine maten verkoopt en geen handel drijft met Spanje of andere vergelegene landen, en dat het haar bijgevolg niet aan tijd kon ontbreken hebben om een staat van goed te maken. Ook noemt hij handeldrijven een risicovolle onderneming, wat een reden te meer moet zijn om een staat van goed op te maken. En ook waarschuwt hij dat men nooit mag betrouwen op de eerlijkheid van ouders, want dat men dagelijks bedrog ziet en dat enkel een weeskamer de rechten van wezen kan verzekeren. En zeggen dat de minderjarige Pieter reeds zeker is van zijn keuze voor de toekomst noemt hij *ten materie impertinent ende ridiculeux want onmoghelijck is te jugeren vanden staet van eenen persoon wesende alsnog in sintaxi* (= de syntaxis, de derde schoole dus). Nochtans zal de toekomst hem ongelijk geven, want de Pieter werd later wel degelijk religieus (in de Orde der Jezuiten).

Op 19 juli beveelt de Raad van Vlaanderen, dat de eisster binnen de drie weken hierop dient te repliceren, en dat daaropvolgend, ook binnen drie weken, de verweerders dienen de *dupliceren* (repliceren op de repliek dus), waarna op de stukken die dan binnen zijn recht zal gesproken worden.

De replique van procureur Griettens

(6 september 1661)

Hij begint zijn betoog met de vaststelling dat uit de *costuymen* (stedelijk wetboek) blijkt dat de overlevende echtgeno(o)te zelf niets te maken heeft met het opmaken van een staat van goed, maar alleen de voogden welke door de weeskamer zijn aangesteld geworden, en dat alleen dezen dus zouden mogen gepreamd worden. Hij vernoemt twee andere gevallen, deze van heer Absolom en van Heer en Meester Jan vanden Broucke, die ook niet hun staat overgebracht hebben.

De intwijfeltrekking van de omvang van de handel van de weduwe, noemt hij *een groot abuijs*, want hoewel weliswaar de weduwe thans geen winkel meer open houdt, is dit enkel om meer tijd vrij te hebben voor de groothandel die zij nu drijft. De handel is soliede: *daer op niet wel en can vallen eenighe risque ongheval ofte verlies*. Hij merkt verder op dat de weduwe gedurende de acht jaar na het overlijden van haar man, met rust gelaten werd, hoewel zij toen jonger was en er dus meer kans op hertrouwen was, en dat het vroeger ook een gevaarlijker tijd was dan nu. Hij doet

hiermee ongetwijfeld op de Frans-Spaanse oorlog, waarbij de Fransen in 1646 de kasselrij Ieper waren binnengevallen en een eerste maal, onder leiding van de prins de Condé in 1648 de stad Ieper hadden belegerd. Maar recent was er ook nog in 1658 de tweede belegering van Ieper geweest door maarschalk Turenne. Twee jaar geleden was de Vrede der Pyreneeën getekend (in 1659), waarna rustiger tijden waren aangebroken. (Lodewijk XIV zou hieraan evenwel alweer een einde maken in 1678). Hij geeft wel toe dat de weduwe geen handel met Spanje drijft (welk land als dusdanig ook nooit werd vernoemd), maar dat zij wel in Holland en in andere plaatsen *groot uitstaens* heeft (= grote schuldenaars heeft).

Tot slot drukt hij zijn verwarring uit over het feit dat de heren van de wezerij ten aanzien van haar *soo scrupuleus sijn terwijlent hun kennelyck is dat sij niet eens en vraeghen nochte en moveren, menichte van de principaelste van de stat daer nochtans de sterfhuijsen hebben openghestaen onghelyck langhen als tgonne van d'heescherige*. Dus blijkbaar was het wel meer dan eens het geval dat staten van goed, waaronder deze van de voornaamste lieden van de stad, niet overgebracht werden. En procureur Griettens gaat zelfs heel ver, want hij veroorlooft zich er nog aan toe te voegen: *dat de meeste reden sij apparent in desen en in eenighe andere occasien wat rigoureux sijn, is ontwysselyck om goedt te maeken hemlieden officieën van secretarissen ofte greffiers vande weeserie die sij vercoopen voor groote notabele sommen* . . . De stad verkocht blijkbaar het ambt van secretaris en greffier van de wezerij. De gestrengheid in de zaak van haar cliënte noemt procureur Griettens dus onomwonden: de schijn ophouden!

De duplique van voogd en schepenen van de stad Ieper

(procureur Matthijs, 23 november 1661)

De weeskamer blijft bij haar antwoord en bouwt haar verdediging uit op basis van artikelen uit de *costuymen*, waar uitdrukkelijk in staat dat zij alle lieden mogen ontbieden *die ter wezerij van doen hebben*. Na nog enige andere wetsbepalingen aangehaald en geïnterpreteerd te hebben, noemen ze het voorbeeld van de zaak van Jan van den Broucke, door de eisende partij aangehaald, niet relevant, gezien zij van hun kant wél duizenden (sic) veroordelingen kunnen voorleggen in zaken van niet overbrengen van staten van goed.

Pogingen om aan het maken van een staat onderuit te komen waren blijkbaar schering en inslag (de voornaamste reden zal wel het ontwijken zijn van de grote kosten daarmee gepaard gaande).

De noodzaak van een weeskamer benadrukken ze als volgt: *Want het kan in geene equiteyt bestaen dat die vande weeserie niet en zullen sekere wetenschap hebben wat goet de weese is toecomende* (met de "wetenschap van het wezen goed", wordt dus de staat van goed bedoeld). *Anderssins het ware de duere open ghedaen, dat als de ouders eenighen baet souden hebben ofte krijghen ieghens eenighe weesen ofte particulieren affectie voor de gonne zijt 't hemlieden iaren, van te doene eene grootte inegaliteyt ende te committeren iniusitis, favoriserende den eenen ende ontnemende den anderen*. Gevaar voor een ongelijke behandeling van minderjarige kinderen (vooral deze uit verschillende huwelijken) is dus blijkbaar nog steeds aan de orde van de dag in de 17de eeuw.

(10) Als bewijsstukken voegt hij drie afschriften uit het *register van causen van de weeserie* toe. De veroordeling van 1658 stipuleerde een straf van 100 gulden ten voordele van de gemene armen, indien ze de staat van goed niet overbracht.

En voorts blijven ze bij hun stelling dat de weduwe niet een zodanige koopvrouw is dat zij niet de tijd zou gehad hebben om een staat van goed op te laten maken. Ze voeren twee getuigen ten tonele: een koopman en een inwoner van de stad, welke verklaren dat Lowijs Donche altijd heeft gehouden *opene wynckele, vercoopende bij de ponde, stoope ende minder maete al tgonnen eenen ordinairen schuppenier is doende, zoo oock syn weduwe naer zijn doodt ghecontinueert heeft* (schuppenier = specerijenhandelaar). Als reden voor deze "wetenschap" geven zij op dat zij woonachtig zijn in haar gemeente.

De triplique van procureur Griettens (17 december 1661)

Hoewel reeds op 19 juli de Raad voorgesteld had dat na een repliek en een dupliek de zaak klaar zou zijn voor het *furissement* (het opmaken van de inventaris der stukken) en het dossier binnen moest gegeven worden aan de "Secreten Camere", beschouwde de eisende partij de zaak niet klaar voor behandeling.

Omdat voogd en schepenen van de stad volgens Griettens *nieuwe allegatien* (beweringen) hebben gedaan, vraagt hij voorafgaandelijk toelating om hierop te mogen tripliekieren. Zijn verzoek werd aanvaard door de Raad van Vlaanderen, maar dan ook met verzoek aan de verweerders om daarop nog eens te quadrupliekeren (zie verder).

Vooreerst gaat Griettens ook ten rade in het wetboek en beweert hij dat het bewuste artikel 26 uit de *costuyme* van Ieper, moet gezien worden in relatie tot diegenen die onderworpen zijn aan de wezerij, m.a.w. de voogden en dus niet de overblijvende echtgeno(o)t(e). Voogd en schepenen van Ieper hebben dus de tekst niet goed geïnterpreteerd. Volgens hem blijkt het dagelijks dat als deze laatsten gepraamd worden, zij de zaak laten staan. Hij citeert nogmaals het voorbeeld van Mr. Jan van Broucke en voegt uitgebreide uittreksels bij over deze nog lopende zaak. Dat de zaak tot nu toe is blijven staan, zonder te zijn vervolgd, noemt hij omwille van *het cleen fundament dat daertoe was*.

Op de getuigenissen van twee geburen, als zou de handel van zijn cliënten een kleinhandel geweest zijn, antwoordt hij met twee nieuwe getuigenissen, ditmaal van twee andere handelaars, bovendien eveneens specerijenhandelaars te Ieper. Voor koninklijk notaris Van Wel te Ieper, getuigen op 12 december 1661, Sr. Pieter van der Elst (59 jaar) en Niclais Provoost (37 jaar), beide *schuppeniers* (= specerijenhandelaars) dat haar man en daarna zijzelf voortdurend hebben gedreven *coophandel in grote te weten bij tonnen, quartelen, baelen ende vaeten goet van alle soorten van specerie ende vette waeren*. En dat dit al van lange tijd zo is geweest, zowel in het kopen als het verkopen. Pieter Van der Elst, op dat ogenblik reeds 59 jaar verklaart er nog bovenop dat die groothandel reeds begonnen was in 1627 en dat de weduwe Donche, precies om nog meer te *grossieren* (groothandel te drijven) haar winkel gesloten had. Als "reden van wetenschap" heeft hij op dit vele jaren gezien te hebben, en zelf uit die groothandel waren gekocht te hebben.

Verder herhaalt hij nog eens al zijn argumenten uit vorige pleidooien.

De quadruplique van voogd en schepenen van Ieper

(procureur Matthijs, 25 februari 1662)

Opnieuw is het wetboek van Ieper voor procureur Matthijs de voornaamste inspiratiebron voor zijn betoog. Hij blijft erop hameren dat in een wezerijzaak ook de overlevende ouders kunnen aangesproken worden, *soo dat de heescherigge met gheen fundament ter wereldt vaststellen en can dat die vande weserie alleen soude judicature hebben over de voochden*. Het voorbeeld van de zaak van Mr. Jan van den Broucke noemt hij *ter materie impertinent* (dus irrelevant) en niet gelijk aan deze zaak (zonder te vermelden wat dan wel het verschil is). Hij maakt zich boos want hij noemt de tripliek van de weduwe *eene pure ratelee sonder substantie*. Maar hij vergaloppeert zich als hij beweert dat haar man reeds 8 jaar voor het sluiten van de winkel (wat gebeurde in 1656) overleden is. Lodewijk Donche overleed niet in 1648 (8 jaar voor 1656) maar in 1653. De "8 jaar tevoren" heeft betrekking op het huidige jaartal (1661).

De quintuplique van procureur Griettens

(23 maart 1662)

Maar ook dit betoog is voor procureur Griettens aanleiding om nogmaals te vragen hierop te mogen antwoorden op *nieuwe allegatien*. De Raad heeft hem andermaal toelating en vraagt dan weer aan de verweerders hierop te sextupleren.

Griettens noemt vooreerst de verdediging van voogd en schepenen van de stad Ieper al evenzeer *ongefondeert ende impertinent*. Over de zaak van den Broucke trekt hij de aandacht op het feit dat hij *bij die vande weeserie niet en wort vervolght om dat sij wel weten te sijn onghefondeert*.

Zijn volgende uitspraak werpt wel een verhelderend licht op de praktijk van het (al dan niet) maken van een staat van goed:

stellende oock in faicte datter by hondert en honderden sijn, die niet en worden gevraegt tot 't maecken vanden staet, daerder nochtans syn veel onderjaerighe kinderen ende daer der is ghenough perycle (perikel = gevaar) voor de weesen, maer dat de verweerders ende de gonne van de weeserije hun laeten gherust, al ist dat sij sulcx ghenouch weten.

Het maken van de staat van goed is dus wel een stuk minder evident dan genealogen misschien menen (11).

(11) Bij de soms gehoorde "wanhoopsuitspraak": "Ik vind geen staat van goed van dit gezin", dient men zich te realiseren dat niet alleen 1) er op het ogenblik van overlijden van een ouder, nog minstens één minderjarig kind in het sterfhuis moet zijn, 2) dat er sowieso iets te verdelen moet zijn (van wie nauwelijks goederen nalaat aan zijn kinderen, kan er ook geen staat van goed gemaakt worden, 3) dat de ouders een bepaalde civiiliteit (poorterschap) dienden te hebben, zodat een weeskamer in actie zou treden, maar ook dat 4) de overlevende ouders en / of voogd ook niet alles gedaan hebben om het opmaken eeuwig uit te stellen.

Uitstel is afstel proberen om te zetten zal wel in vele sterfhuizen een courante praktijk geweest zijn, en een besparing van grote onkosten het nagestreefde concrete doel. Naar de uitspraak van procureur Griettens te oordelen wierp die praktijk dus wel meer dan eens vruchten af.

De zaak van zijn cliënt noemt hij in dit licht dan ook *een puere partialiteit*. Hij stipuleert bovendien dat men in rechte is om, bij goede redenen, wezen te mogen, ja zelfs behoort, onbevoegd te laten en zeker als de meerderjarige kinderen en de naaste verwanten wel weten en oordelen dat dit geenszins dienstig is of in het voordeel van die wezen.

Tenslotte zet hij ook nog *het groot abuijs* recht, als zou Lodewijk Donche overleden zijn 8 jaar voor het sluiten van de winkel, maar dat dit niet eerder dan drie jaar daarvoor was. Hij besluit met de quadrupliek te verwerpen en noemt het nogmaals *frivoliteyt ende impertinentie*.

De sextuplique van voogd en schepenen van Ieper

(procureur Matthijs, 12 mei 1662)

Dit finaal document is nauwelijks een half blad lang. Na de nodige aanhef en beleefdheidsformules aan de Raad van Vlaanderen heeft procureur Matthijs enkel te zeggen dat *de quintuplique van de heerscherigge niet anders en is inhoudende dan rediten* (herhalingen) *ende ander (futiliteiten) ende onghefondeerde deductien*, waarop al in voorgaanden werd geantwoord. Zij verwerpen de quintupliek als *frivol ende impertinent*.

De pleidooien zijn hiermee dus beëindigd. Ook van de kant van procureur Griettens komt geen verdere reactie meer. De tijd van *sluyten in rechte* was nu gekomen: beide partijen maakten hun inventaris of *furnissement* op van de voorgelegde stukken en voegden ze netjes toe aan hun dossier (26 juni voor de eisende partij, 17 juli voor de verweerders) (12).

Ieder dossier werd in een zakje gestoken, waarop een etiket geplakt werd met de vermelding van de namen van de partijen en hun procureurs (vandaar de uitdrukking *l'affaire est dans le sac!*). In de griffie werden beide zakjes dan aan elkaar vastgemaakt met een koord en overgemaakt aan de *Secrete Camere*. Op 31 oktober werden ze ingeschreven in de *binnenboeken* (13).

Hiermee was het dus nu aan de Raad van Vlaanderen om te oordelen.

(12) Terug te vinden in de *furnissementsregisters*, Rd. v. Vl. nr. 7140.

(13) Rd. v. Vl. nr. 7220, zesde laatst beschreven folio, verso.

De uitspraak heeft wellicht lang op zich laten wachten. De gerechtelijke molen draaide toen ook al heel langzaam . . . Uitspraken die 15 of meer jaren op zich lieten wachten waren geen uitzonderingen (14). Het laatst bewaarde sententieregister loopt af in 1666 (te vroeg voor onze zaak), en daarin vonden we geen uitspraak in deze zaak. Maar gezien de Raad van Vlaanderen veel belang hechte aan de juiste naleving van de lokale *costuymen* zal de uitspraak vermoedelijk wel in haar nadeel geweest zijn.

Hoe is het nu verder met de kinderen van de weduwe verlopen? Uit diverse andere bronnen konden we nog inlichtingen vinden, die toelaten om dit gezin uitvoeriger te beschrijven.

Wie waren de twee dochters, religieuzen?

1. Over één dochter weten we voorlopig nog steeds niets, tenzij dat zij ergens tussen 1630 en 1645 moet geboren zijn.

De andere dochter menen we te kunnen identificeren met

2. *Johanna*, waarover in een register over het Urbanistenklooster (Rijke Klaren) te Ieper, diverse gegevens te vinden zijn. Zij werd geprofest op 19-jarige leeftijd op 3 juli 1648 en bracht als schat mede: 300 pond groten (Vlaams). Op 14 oktober 1689 werd ze verkozen tot 30ste abdis van het klooster op de leeftijd van 61 jaar en 3 maanden, toen geprofest 41 jaar en 4 maanden (15). Hiermee kan haar geboortedatum berekend worden op begrepen tussen 4 en 14 juli 1628 (de twee uitersten inbegrepen) (16). Zij overleed op 12 maart 1699 (17).

(14) In het sententieregister 1662 - 1666 lazen we uitspraken van zaken die reeds 15 of 20 jaar eerder begonnen waren (bv. f° 225: request van 1 december 1650, sententie 23 mei 1665).

(15) KBB. FM 89, deel 14, 30ste suppl., deel III, p. 879 met als bron volgens A. Merghelynck: *Ms. M.N. 96. Bibl. Ypres*, verwijzend dus naar een — nu verdwenen — register van alle religieuzen van het oud klooster der rijke clarissen gezeijd Urbanisten. (A. MERGHELYNCK, *Vademecum* . . . blz. 289). Zij wordt ook vermeld in: W. STEVENS, *Analytische inventaris van het familiefonds de Thibault de Boesinghe*, deel 3, p. 162.

(16) Op 14-10-1689, 61 jaar en 3 maar nog geen 4 maanden oud, dit levert het geboorteinterval: 15-6-1628 - 14-7-1628 op (uitersten inbegrepen). Gezien haar leeftijd op 3 juli 1648, 19 jaar is, moet haar geboortedatum ook in het interval: 4-7-1628 - 3-7-1629 (uitersten inclusief) vallen. De doorsnede van beide intervallen is: 4-14 juli 1628 uitersten inclusief.

(17) Hoewel in de nota's van Arthur Merghelynck gesproken wordt van een *Jehanne Donche, fille de Laurent*, menen we sterk dat de vadersnaam Lowijs of Lodewijk is in de bron en verkeerd gelezen werd als Laurent. Laurentius is een voornaam die we haast nooit aantreffen in de familie Donche. Haar schoonbroer Gillis Dieusart werd in haar klooster begraven, wat op verwantschap kan wijzen (zie verder). Zij is geboren ongeveer 21 maanden na het huwelijk van haar ouders en heeft de voornaam van haar moeder. Is zij daarom het eerste kind?

3. **Jacob**, geboren rond mei - juli 1629 (18). Niettegenstaande het proces waarin zijn moeder verwickeld was, bouwde hij toch reeds vanaf zijn 28ste jaar een loopbaan uit in de magistraat van de stad Ieper (19).

1657: Raad der 27, 27 / 27	1672: Schepen 4 / 13
1658: Raad der 27	1674: Raad v/d Camere 7 / 13
1660: Raad v/d Camere 13 / 13	1675: Raad v/d Camere 9 / 13
1664: Raad der 27, 11 / 27	1676: Raad der 27, 4 / 27
1665: Raad v/d Camere 12 / 13	1678: Schepen 10 / 13
1667: Schepen 12 / 13	1679: Schepen 9 / 13
1670: Schepen 8 / 13	1683: Raad v/d Camere 4 / 13

In 1670, 1672 en 1673 is hij ontvanger van het maalrecht te Ieper (zie verder bij zijn zuster Elisabeth).

Hij werkte in 1667 mee aan het maken van plannen voor een verbinding met de Leie door een nieuwe watering, de zogenaamde Komense vaart. Zijn plan voorzag in een 18 km. lang kanaal dat dwars doorheen het hoogste punt van de West-Vlaamse heuvels (Kemmel) zou lopen. Daartoe had hij een sleuf getekend van 5,8 m. diepte, wat voor die tijd nog altijd een utopie leek. Zijn plan werd dan ook onuitvoerbaar geacht (20).

Hij overleed waarschijnlijk vóór 1685, want in de volkstelling van dat jaar te Ieper vinden we enkel in de Korte Meersstraat, een weduwe van Sieur Donche, rentenierster (21).

4. **Cornelius**, geboren tussen juli 1632 en juli 1633 (22).

Hij was kanunnik van het kapittel van de kathedraal van Sint-Maarten te Ieper (dies poss. 24 juli 1670). Hij overleed te Ieper op 26 januari 1691 (23). Op 26 augustus 1672 diende hij een denombrement in, als voogd van Isabella Clara Deusart, dochter van Gillis en Elisabeth Donche, van een leen gelegen in Wulvergem (kasselrij Waasten). Het charter draagt zijn handtekening. In 1680 vinden we hem in een charter voor de schepenen van de Zaal en Kasselrij Ieper, waarin een rente erkend wordt die hem en Mr. Pieter Willems toekomen. We vinden hem ook vermeld in een charter betreffende de aankoop op 13 december 1696 van een rente van Daniel Antoine de Besse en Joanna Theresia Deusart (24).

(18) Hij is 32 jaar op datum van zijn verklaring van 6 juli 1661, dus zijn geboortedatum valt in het gesloten interval (d.w.z. uitersten inbegrepen) 7-7-1628 - 6-7-1629. Gezien zijn zuster echter geboren is in het gesloten interval 4 - 14 juli 1628 en hij zeker minstens 9 maand later moet geboren zijn moet dit na mei 1629 zijn.

(19) KBB, FM 8, deel 1, p. 415 en FM 106.

(20) Nog heel wat pogingen die in volgende eeuwen werden ondernomen, bleven ook zonder resultaat. Zie J.E. CORNILLIE, *Ieper door de eeuwen heen* (Ieper, 1950), p. 309; S. VERHEYE, *De Ieperlee*, in: *Iepers kwartier*, jrg. 26 nr. 1 (maart 1990), p. 27.

(21) KBB, FM 132, deel 1.

(22) 28 jaar op 6 juli 1661, dus geboren in het gesloten tijdsinterval 7-7-1632 - 6-7-1633.

(23) A. VANDENPEEREBOOM, *Ypiana* (Brugge, 1888) p. 436; KBB, FM 89, deel 14, 3de suppl., deel 3, p. 879.

(24) RAB, Charters met blauw nr., nrs. 6618, 3731 en 10100.

5. **Elisabeth**, huwde na huwelijkscontract van 6 februari 1659 voor notaris Bulckaert en kerkelijk op dezelfde dag te Ieper Sint-Maarten, en voor poorterij van Ieper op 21 januari 1662 (3 jaar later!) met Gillis **DIEUSART**, zoon van Gillis en Jacoba van Keerle (25).

Gillis Deusart heeft vele giften gedaan aan het klooster der Paters Minderbroeders-Recollecten te Ieper en bracht uit Rome de relikwieën van Sint-Gregorius mee (26).

Hij was ontvanger van de maaldertbelasting (maalrecht) te Ieper. Na zijn overlijden werden de rekeningen opgemaakt door zijn schoonbroer Jacques Donche, die dit deed in naam van zijn zuster, weduwe van Gillis Deusart. Rekeningen zijn bewaard over de periode 1 mei 1669 tot 31 oktober 1673 (27).

Hij overleed te Ieper Sint-Maarten op 23 januari 1671 en werd begraven in de kerk der Urbanisten (28).

6. **Johannes**, geprofest in de Orde der Dominikanen te Ieper in de eerste helft van het jaar 1661. Merkwaardig is wel dat in ditzelfde klooster te Ieper enkele maanden tevoren, namelijk op 5 augustus 1660 een Lodewijk Donche, onderprior was geworden, en prior verkozen werd in 1683, 1693 en 1696. Hij was ook termijnpater te Menen. Wij vermoeden dat het gaat om een zoon van Lodewijk Donche, schepen van de stad Diksmuide en Anna van Remsdijck, een (zeer) verre verwant (29).

7. **Pieter**, geboren op 27 oktober 1645 (30), enig overblijvend minderjarig kind in 1661.

Te Ieper volgde hij de Latijnse school, waar hij ofwel al op jonge leeftijd begonnen was ofwel de eerste klassen op korte tijd doorlopen had. Immers op 1 oktober 1661 begon hij aan de vierde school, de Poësisklas, dit is de voorlaatste klas van de humaniora, op de leeftijd van 15 jaar en 11 maanden (31).

(26) KBB, FM 33, huwelijkscontracten, deel 3, p. 135; F. BAUWEN, *Huwelijken stad Ieper*, deel 3, 1651 - 1700; SAI, FC 38, p. 282 en 293 en FC 46, p. 1070, alsook FC 10 (poortershuwelijk).

(26) A. MERGHELYNCK, *Recueil des généalogies inédites de Flandre* (Brugge, 1877) pp. 81 - 85. A. VANDENPEEREBOOM, *Ypiana*, deel VI (Brugge, 1852) p. 315.

(27) ARA, Rekenkamer, nr. 29590 (1 mei tot 31 oktober 1669) (verkeerdelijk Gillis Rieusaert genoemd); RAB, Brugse Vrije, inventaris II, p. 168: nrs. 1439 - 1440: 1 november 1669 - 31 oktober 1670 en 1 mei 1673 - 1 mei 1674, opgemaakt door Jacques Donche, i.n.v. Isabelle Donche, weduwe van Gillis Deusart; RAG, Staten van Vlaanderen, nrs. 3713 - 3716: 1 november 1669 - 31 oktober 1670, 1 november 1670 - 31 oktober 1671, 1 november 1671 - 31 oktober 1672 en 1 november 1672 - 31 oktober 1673, opgemaakt door Jacques Donche (idem).

(28) Overlijdensdatum volgens A. Merghelynck, zie hoger. Toch wordt in de maaldertrekening van 1 november 1669 tot 27 oktober 1670 reeds gesproken van *wijlent D'heer Gillis Deusart*.

(29) Monographie des Frères Prêcheurs à Ypres, in: *Annales de la Société Historique . . . d'Ypres*, deel IV (1865), p. 177 en 185. P. DE PUE, *Geschiedenis van het oud-Dominikanenklooster te Ieper (1263 - 1797)*, (Leuven, 1982), p. 122.

(30) Mededeling archivaris der Belgische Jezuïeten, Heverlee.

(31) De 5 klassen van een humaniora waren: *Figura* (klas der grondbeginselen, ook genoemd: infima classis grammatices, figura major, derde klas der grammatica), *Grammatica* (ook genoemd: media classis grammatica, tweede klas der grammatica), *Syntaxis* (ook genoemd: suprema classis grammatices, tweede klas der grammatica), *Poësis* (ook genoemd: humanitas) en *Retorica*. Soms was er nog een zesde klas, nl. de klas der kleine figuren of der kleine grondbeginselen: *Rudimenta*. Voor elke klas was er een klastitularis voorhanden en speciale leraar voor Grieks in de Poësis en Retorica. Zie bv.: F. VAN DEN BERGHE, *Geschiedenis van de Latijnse Schoulo . . . te Veurne* (Veurne, 1952). Voor een beschrijving van een schooldag in de Latijnse school in de 17de eeuw, zie *Flandria Nostra*, deel 3, pp. 362 - 363. Naast de Jezuïeten, waren het vooral nog de Augustijnen die humaniora onderwijs organiseerden in Vlaanderen.

In het onderwijs in de 17de eeuw was er geen verband tussen een klas en een kalenderjaar: een humaniora duurde gemiddeld 5 jaar, maar vaak deed men een klas twee keer of soms twee klassen in één jaar. Eigenlijk was het enige criterium om naar een hogere klas over te gaan, dat men de kennis van een bepaalde klas verworven had, ongeacht de tijd die men erover deed. Evenmin was er een verband met de leeftijd: sommige leerlingen begonnen op heel jonge leeftijd aan de humaniora, andere later of deden veel langer of korter dan gemiddeld over bepaalde klassen. Dit maakt dat de leeftijdsverschillen tussen leerlingen in een bepaalde klas soms erg groot waren: in bv. de vierde school konden zowel 19- als 16-jarigen samen zitten (32).

Hij had reeds vóór mei 1661, dit wil zeggen op 16-jarige leeftijd besloten later een religieuze staat aan te nemen. We vinden hem inderdaad 5 jaar later terug in de Orde der Jezuïeten, waar hij tot toetrad op 9 september 1666. Hij was toen bijna 21 jaar. Hij werd priester-jezuïet en was 5 jaar missionaris in Holland.

Hij was ook de auteur van een toneelstuk (een comédie), genoemd *Demipho Pour un jour Comte Imaginaire de Flandre par la plaisante invention de Philippe le Bon, comte de Flandre*, dat werd opgevoerd in 1682 door de leerlingen van het Jezuïeten-college van Duinkerke (33).

In 1686 verloor hij zijn verstandelijke vermogens en verbleef daarom voortdurend in het College te Antwerpen, waar hij overleed op 18 april 1709 (34).

Pieter DONCHE

(32) Zie enkele voorbeelden in F. VAN DEN BERGHE, op. cit., pp. 67-69, maar vooral Ph. ARIES, *De ontdekking van het kind. Sociale geschiedenis van school en gezin* (Amsterdam, 1987).

(33) Archief der Vlaamse Jezuïeten te Heverlee, doos 1 nr. 14: Brief van H. Vercruysse aan Pater Marlier van 23 december 1949, verwijzend naar *Bulletin du Cercle Historique et Archéologique de Courtrai*, 1908, p. 53 en Baron Jos de BETHUNE, *Contribution du théâtre dans les anciens collèges de Belgique*. Voor de titel, zie: L. VAN DEN BOOGERD, *Het Jezuïetendrama in de Nederlanden*, Groningen 1961, p. 238. Deze comédieën werden vaak bedoeld als entr'acte tussen de bedrijven van een drama, speciaal in de drama's uit de 2de helft van de 17de en 18de eeuw. Een bekend thema van de tussenspelen vormt dat van boer Mopsys, die in zijn slaap naar het hertogelijke bed wordt vervoerd, zich één dag hertog waant en de volgende dag weer als doodgewone boer ontwaakt.

(34) A. PONCELET, *Nécrologie des Jésuites de la province Flandre - Belge* (Wetteren, 1931).